

A BAROKK ÉS A KLASSZICIZMUS SAJÁTOSSÁGAI AZ OROSZ ÉPÍTÉSZETBEN*

A barokk stílus az orosz építészetben

A „barokk” megnevezést az orosz építészetre vonatkoztatva a szovjet művészettörténet, bizonyos megkötéssel, a XVII. sz. végének és a XVIII. sz. első felének építészetére alkalmazza. Mint ismeretes, a XVI. sz. közepe táján Oroszország Kelet-Európa hatalmas államává vált. Ettől kezdve az építészet eszközeivel az erős központi hatalom és nemzeti függetlenség eszméit fejezik ki. Létrejönnek a XVI. sz. közepének nagyszerű építészeti alkotásai, közülük különösen nevezetesek a Moszkva melletti faluban, Kolomenszkaja-ban épült Mennybemenetel-templom, a főváros központjában épült és az oroszoknak a tatárok felett aratott történelmi jelentőségű győzelmét hirdető Vaszilij Blazsennij templom és végül a Nagy Iván-harangtorony a Kremlben. Ezekben a nemzet szépségéről és nagyságáról alkotott fogalma ölt építészeti formát.

A továbbiakban az új társadalmi viszonyok befolyására ez az építészet a XVII. sz. folyamán lassú átalakuláson megy át. Az egyházi és polgári építészetben díszítő irányzat jelentkezik, mely egyre inkább túlsúlyba jut. Az építészet nemzeti jellege azonban nem szenved csorbát, hanem továbbra is megmutatkozik az épületek tömeg- és térbeli elrendezésében, sziluettjében, plasztikus kialakításában és a homlokzatok többszínűségében. Ez különösen világosan látható a XVII. sz. végének építészeti alkotásain. Ebben az időben igen sokat építkeztek, főképpen Moszkvában.

A fővárost éppen a XVII. sz.-ban veszik körül kolostorok, a városba vezető utak mellett épült templomok, előretolt védelmi létesítmények gyűrűjével. Ezzel kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk a falvakban épülő változatos faépületekről. Egyes fatemplomok építészeti kompozíciója a múlthoz hasonlóan most is befolyást gyakorolt a kőtemplomok kialakítására.

Ebben a vonatkozásban jellegzetes Kizsi, az Onyega tó egyik szigetén létesült orosz település, 22-kupolás temploma. Dekoratív kialakítás szempontjából felveszi a versenyt az ugyanabban az időben téglából és kőből épült vallási épületekkel.

A vörös téglá és fehér kő kombinált alkalmazásának eredményeként fokozódik az architektúra többszínűsége és több lehetőség nyílik hatásos, plasztikus díszítés széleskörű alkalmazására.

A korszak orosz, főképpen moszkvai építészetének legfontosabb ágára jellemző az épület tömegének tektonikus jellege. A díszítő elemek semmit sem takargatnak, nem bontják meg az épület kiegyensúlyozott tömegelrendezését, hanem a felületek csatlakozásának, az ablak- és ajtónyílásoknak keretezésével kiemelik a tektonikus formákat. Kialakul a templom szabatos alaprajza,

*A szerző 1963. december 4-én, a párizsi Sorbonne-on tartott előadása.

tömegelrendezése. Ez a fatemplomoktól átvett hagyományos alaprajzon alapul, melynek lényege a négyzet alakú központi boronafalas rész és a két vagy négy oldalt hozzáépített épületrészek. Ez az alaprajz kőfalas megoldás esetében kissé módosul, de a templomok kialakítására továbbra is a központi négyzet-alaprajzú rész és az ehhez két vagy négy oldalról csatlakozó sok- (többnyire öt-) szögű vagy félkör alakú apszisok jellegzetesek. A középső, négyzetalap-

I. ábra. Kolomenszkaja, Mennymbemenetel templom, 1532

rajzú rész magasabb, és két vagy három felső szintben nyolcszögbe megy át. A szintek közül a legfelső a harangtorony szerepét tölti be. Az ilyenfajta építészeti alkotások közül legkiválóbbnak alighanem a Moszkva melletti Fili-ben épült ötkupolás, többszintes templom mondható.

Ha ezt a templomot nézzük, szükségképpen az előbbieken említett Kizsi-i templomhoz hasonló, sokkupolás orosz fatemplomokra kell gondolnunk.

A vörös téglából épült és fehér kővel „kihúzott” körvonalakat és tagozatokat alkalmazó kétszínű épületek jellegzetes moszkvai alkotások. Ilyenek, például, a moszkvai Novogyevicsi-kolostor sziluettje és arányai szempontjából csodálatos, karesú harangtornya, valamint erődítményfalai és tornyai. Ezeket általában a moszkvai barokk stílus példáiként emlegetik. Ide tartozik ennek a kolostornak kapu feletti temploma és ebédlőterme. Ezeken az építményeken sajátos részletek jelentkeznek, az oromgerendák és az oszloprend egyes elemeinek bizonyos átalakulása figyelhető meg. Ezen azonban nem csodálkozhatunk, mert Oroszország kapcsolatai a nyugat-európai országokkal egyre inkább elmélyültek és ilyen körülmények között az alkotómunkában természetesen különböző befolyások is érvényesültek. Megemlíthetjük a Moszk-

vától nem messze fekvő Dubrovciban helyi fehér kőből épült igen eredeti templomot. Az orosz templomoktól szokatlanul gazdag szobordíszítéssel üt el, ugyanakkor azonban a Fili-i templomhoz hasonló négyapszisos alaprajza és toronyszerű sziluettje rendkívül jellegzetes. A sziluett és a tömegelrendezés sajátos volta, a tektonikus harmónia és a többszínűség képezik a XVII. sz. végi és XVIII. sz. eleji orosz építészet legjellegzetesebb vonásait.

Köztudomású, hogy I. Péternek az élet minden területére kiterjedő reformtevékenysége és az a törekvése, hogy Oroszország megközelítse a nyugat-

2. ábra. Leningrád, Jogi főiskola (egykori Mensikov-palota), 1710—16

európai civilizációt, az egész orosz kultúra, így az építészet fejlődésében is, haladó jellegű változásokat eredményezett.

Ennek a jelenségnek lényege sokrétű és meghaladja e rövid dolgozat kereteit. Ezért a XVII. sz. első negyedének építészetéről szólva csak néhány fontos, lényegében Pétervár (most Leningrád) felépítésével összefüggő mozzanatot emelek ki. A Néva folyó lakatlan partjain 1703-ban alapított főváros gyorsütemű felépítéséhez először építészekre és építőmunkásokra volt szükség. Ezt a problémát Péter erélyesen és merészen oldotta meg. Egyfelől tehetséges orosz fiatalokat küldött külföldre különböző tudományok és művészetek, ezen belül talán elsősorban az építészet elsajátítására. Ezek közé tartoztak Timofej Uszov, Ivan Korobov, Ivan Micsurin és még sokan mások. Másfelől külföldi építészeket hívott meg. Franciaországból 1716-ban érkezett meg Jean Baptist Leblond egy csoport iparművésszel. Németországból G. Schädelt, I. Braunsteint, I. Mattarnovit, Hollandiából Van Zvitent és Van Bolest, Itáliából N. Michet-

tit, Gaetano Chiaverit, M. Fontanát stb. hívta meg. Nagyon érdekes azonban az a tény, hogy ezek az építészek itt másképpen építettek, mint hazájukban. Sőt, ezeknek a különböző építészeknek pétervári alkotásaiban valamiféle közös művészi vonások jelentkeznek, amelyek alapján joggal lehet a XVIII. sz. első negyedére jellemző pétervári stílusról beszélni (amelyre, bizonyos megkötésekkel, a barokk megjelölés is alkalmazható), amelyet a díszítőelemek mérték-tartó alkalmazása jellemez. Az előző korszak orosz építészetének sajátos voná-

3. ábra. Leningrád, Lomonoszov Múzeum (egykori Kunst Kamera), 1718—34

sai, melyre többek között a plasztikusság és többszínűség jellemző, kétségkívül a XVIII. sz.-i pétervári építészetben is érvényesülnek. Ez az állítás világosan igazolódik, ha összehasonlítunk olyan épületeket, mint pl. a Mensikov-palota (tervezői M. Fontana és G. Schädcl), a ritkasággyűjtemény épülete (tervezte M. Mattarnovi, G. Chiaveri stb.), a Péter-Pál székesegyház és a Péter-kapu a Péter-Pál erődben (tervezte Domenico Trezzini) vagy az ugyancsak Trezzini tervei alapján épült kollégiumi épület (most egyetem).

Mindezek a tények részben az orosz megrendelőknek, főképpen magának Péternek, a külföldi építészekre gyakorolt erőlyes befolyásával, másrészt az építőanyagok természetével magyarázhatók. A felsorolt épületek mind téglából épültek, vakoltak és homlokzataikon kétféle szín jelentkezik (a falak vörösek, világosbarnák vagy zöldek, a lizénák, falpillérek, ablak- és ajtófog-

lalatok pedig fehérek). Végül, a pétervári építészet sajátos jellegének kialakulásában fontos szerepet játszottak a kivitelezők is, akik a tervező építészek elgondolásait az építés folyamán elkerülhetetlenül módosították. Érdekes megemlíteni a következő ténytet: minthogy Pétervárott igen sok kőművesre volt szükség, I. Péter 1714-ben rendeletet adott ki, mely bizonyos időre Pétervár kivételével egész Oroszország területén megtiltotta a téglából és kőből

4. ábra. Leningrád, Péter-Pál székesegyház, 1712–1733

való építést. Így aztán természetesen minden kőműves Pétervároton keresett munkát.

A lakóházak minőségi színvonalának emelése végett Péter megbízásából D. Trezzini, különböző anyagi helyzetű tulajdonosok figyelembevételével, minta-lakóházhomlokzatok terveit dolgozta ki. Ezek alapján egyszerű architektúrájú házak épültek, melyeknek díszét csupán igénytelen ablak- és ajtófoglalatok képezték. Erre az időre esik I. Korobov, T. Uszov, P. Jeropkin, M. Zemcov stb. kiváló orosz építészek munkássága is. I. Péter szigorúan takarékos politikájának megfelelően az épületek architektúráját a rendkívül sze-

5. ábra. Leningrád, a Haditengerészet székesegyháza, Sz. Csevanszkij, 1752—62

rényen díszített homlokzatok jellemzik. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a racionalista stílus alapjait a XVIII. sz. elején vetették meg, de további fejlődéséhez szükséges előfeltételek ekkor Oroszországban még nem alakultak ki, és ennek következtében I. Péter halála után, főképpen az 1730-as évek végétől az 1760-as évekig, a rendelők követelményeinek megfelelően és Erzsébet cárnő fényűző udvarának hatására ismét a díszes architektúra fejlődése vesz nagy lendületet. Az orosz építészetben ebben az időben jelentkeznek az olasz, német és részben francia barokkkal rokon vonások. Ez a közös jelleg azonban csak a díszítések jellegére korlátozódik. Az orosz építészetnek ez a korszaka a legnagyobb építészek, D. Uhtomszkij, Sz. Csevakinszkij, F. Artunov és végül Bartolomeo Rastrelli nevéhez fűződik. Rastrelli 1716-ban, 16 éves korában atyjával, a szobrász Rastrellivel együtt került Oroszországba és Erzsébet

cárnó idejében a legmagasabb építési tisztséget, a főépítési állást töltötte be. Rastrelli alkotásai: a Szmolnij-kolostor, a Téli Palota, a Sztroganov-ház, jellegzetes képviselői a XVIII. sz. közepén kialakult orosz barokknak, melyet aztán az 1760-as években a klasszicizmus váltott fel.

A Szmolnij kolostort a cárnő kívánságára Rastrelli a XVII. sz.-i kolostor-együttesek jellegének megfelelően tervezte meg, de olyan szabályos alaprajzi elrendezést alkalmazott, mely a kompozíció és architektúra festői jellegét jobban érvényre juttatja. A cárnő ragaszkodott hozzá, hogy az együtteshez a moszkvai Nagy Iván-harangtoronyhoz hasonló, több mint 140 m magas

6. ábra. Leningrád, Szmolnij székesegyház részlete, 1748—60

harangtoronyt tervezzen. A terv elkészült, de a harangtorony nem épült fel. A hagyományos orosz öt kupolás megoldás kétféle léptékben kétszer fordul elő a kompozícióban: először a székesegyház és a kereszt alakú udvar négy sarkán álló négy egykupolás templom formájában, másodsor, ötkupolás maga a székesegyház is. A kék falakkal, élénken kirajzolódó fehér oszlopokkal, párkányokkal és sötét (vasból öntött) kartusokkal kialakított székesegyház mind sziluettjével, mind tömegelrendezésének plasztikus gazdagságával és dinamikus jellegével ma is lenyűgöző hatást kelt. A barokk stílus nemzeti jellegzetességei, nevezetesen a sziluett eredetisége és a színesség világosan szembetűnnek.

A Téli Palota, melyről maga Rastrelli azt írta, hogy Oroszország dicsőségére építi a legkiemelkedőbbek közé tartozik Leningrád történelmi jelentő-

ségű épületei között. 1762-re építése lényegében befejeződött. Ezután Rastrelli többet már nem épített Oroszországban. A barokk stílussal szemben általánosan kialakult negatív állásfoglalás a nagy építész egyéni tragédiáját jelentette, kénytelen volt nyugalomba vonulni. A Téli Palota külső megjelenése azonban teljesen Rastrelli nevéhez fűződik. A belsőt nem fejezte be. Ezek közül csak néhány az ő alkotása és később ezeket is átépítették.

A Téli Palota alaprajza, a korszak egyéb oroszországi alkotásaihoz hasonlóan egyszerű, a homlokzatok azonban rendkívül plasztikusak és határosságukat a Szmolnij székesegyházhoz és Rastrelli, Uhtomszkij vagy Csevakinszkij egyéb épületeihez hasonlóan, a három színű kialakítás is fokozza.

7. ábra. Petrodvorec, Nagy Palota

Ebben a vonatkozásban jellegzetesek a városkörnyéki cári rezidenciákhoz tartozó paloták és pavilonok, pl. az Ermitázs Carszkoje Szeloban (most Puskin).

Közismert tény, hogy a Téli Palota belsői az 1837. évi katasztrofális tűzvészben, mikoris a palota három teljes napig égett, teljesen elpusztultak. I. Miklós cár kívánságára azonban sok reprezentatív helyiséget lehetőleg régi formájában állítottak helyre és bár a helyreállításnál sok új megoldást alkalmaztak, Rastrelli belsőinek levegője, az újjáépített fölépcsőn, az udvari kápolnában, mégis érezhető. Jól érzékeltetik Rastrelli architektúráját a földszinti oszlopcsarnokok, melyeket már az 1917-es forradalom után állítottak helyre.

Befejezésül szólnunk kell még Leningrád egyik csodálatos elővárosáról, a most Petrodvorec-nek nevezett Peterhofról, mely virágkorát akkor érte el, miután Rastrelli a palotát átépítette, nagymértékben kibővítette.

Valamivel később Peterhof együttesét a klasszicizmus mesterei is gazdagították, a park területe nagyobb lett, de egészben véve Petrodvorec ma is a XVIII. sz.-i orosz művészet ragyogó fejlődési korszakát képviseli.

A szovjet városok zöméhez hasonlóan a második világháborúban Petrodvorec is elszenvetve a hitleristák katasztrofális rombolásának tragédiáját. Leningrádnak ezt az elővárosát elfoglalták és szinte teljesen tudatosan elpusztították: a palota kiégett, a szökőkút-rendszert szisztematikusan tönkretették, a parkban álló szobrok egy részét (többek között Sámson, a főalakot) elszállították, a park növényzetét a lövedékekkel részben kiirtották és megromgálták stb. A lehetetlennek látszó feladatot azonban a szovjet nép akarata megoldotta és a park nagyszerű szökőkútjaival és építményeivel együtt már néhány éve újra a dolgozók pihenését szolgálja. A palotákat (a kis Marlipalota kivételével) helyreállították, a Nagy Palota belsőinek helyreállítása most van folyamatban. A restaurátorok történelmi dokumentumokra támaszkodnak és az együttes helyreállítását a legszigorúbban vett tudományos alapon végzik.

Ismertetésem fő céljának azt tekintettem, hogy bemutassam a barokk korszak orosz építészeti alkotásait és lehetőleg rávilágítsak a stílus jellegére és sajátosságára. Megjegyzem, hogy a barokk stílust eredeti kifejezőmód és sajátosság jellemezte mind a XVII. sz. végén, mind a XVIII. sz. elején és közepén. Az oroszországi barokk építészet problémáival a szovjet tudomány számos monográfiában és cikkben foglalkozott, melyekben mindazok, akik építészettünknek e fejezete iránt érdeklődnek, feleletet találnak kérdéseikre.

Az orosz klasszicista építészet sajátosságai

A francia földön született klasszicizmus hatása kisebb vagy nagyobb mértékben a legtöbb európai ország, így Oroszország építészetében is jelentkezik. Ez a tény különbözőképpen értékelhető, de kétségtelen, hogy a klasszicizmus nagyfotosságú jelenség a művészetek terén, előzményei minden országban sajátlagosak.

Az orosz klasszicizmus problémakörével a szovjet tudomány behatóan foglalkozik mind a klasszicizmus legkiválóbb mestereinek (Bazsenov, Sztaszov, Quarenghi, Lvov, Zaharov, Voronyihin, Rosszi, Sztaszov stb.) munkásságát tárgyaló monográfiákban, mind az orosz művészet és orosz építészet történetét ismertető művekben.

Több fontos kérdést jelölhetünk meg, melyekkel ismertetésünk keretében foglalkozni szeretnénk.

Az első a klasszicizmus jelentkezésének és fejlődésének előfeltételei Oroszországban, a második: a klasszicista stílus sajátosságai és sajátos nemzeti jellege.

Befejezésül a klasszicizmusnak a szovjet művészetelméleti felfogás szerinti értékelése következik.

Az építészet különböző tényezőktől leginkább függő, leginkább materiális művészet. Minden más művészetnél nagyobb mértékben gazdasági és társadalmi tényezők függvénye. Éppen ezért Oroszországban a klasszicizmus csak a XVIII. sz. második felében honosodhatott meg, amikor az előző korszak pompás barokk stílusával szembehelyezkedő racionális stílusnak kedvező, sőt pontosabban, kialakulását és fejlődését szükségszerűen előidéző előfeltételek kialakultak.

A XVIII. sz. második felében Oroszország gazdasági életének átalakulása, mely I. Péter alatt indult meg, felvevőképes belső piac kialakulását és a külkereskedelem fellendülését eredményezte. Ez serkentőleg hatott a földesúri gazdaságok és a kereskedelmi vagy ipari központok szerepét betöltő városok fejlődésére.

Ebből a körülményből az építészekre az a feladat hárult, hogy további vallási épületek és paloták építése mellett az állam szempontjából fontos új kinestári és magántulajdont képező épületeket: tőzsdéket, kereskedelmi épületeket, raktárakat, bankokat stb. építsenek. A földesúri gazdaságok erőltetett fejlesztésével párhuzamosan számos nemesi udvarház is épül.

Mindezzel egyidejűleg a kulturális színvonal emelkedése és az oktatásügy fejlődése iskolák, egyetemek, akadémiák, könyvtárak és színházak építését teszi szükségessé.

Végül, vidéken a parasztságnak a földesurak kizsákmányoló önkénye elleni fegyveres tiltakozása következtében meggyengült államhatalom megerősítésére, valamint a városokban, hivatali épületeket, kormányzói épületeket, a kihelyezett helyőrségek számára kaszárnnyákat kellett építeni.

Ehhez a városokban és falusi birtokokon folyó, és a maga korában hatalmas arányúnak számító, építkezéshez a barokk stílus Oroszországban addig uralkodó építészeti formái és módszerei nem voltak alkalmasak, minthogy a bonyolult kompozíció, valamint a még bonyolultabb és költséges díszítőelemek kivitelezése nagy pénzráfordítást és kitűnően képzett szakmunkásokat: mintázókat, kőfaragókat, aranyozókat stb. igényelt. Az építészek fő megrendelői, az állam és a földbirtokosok pénzszűkében voltak, ennél fogva az építészeti gazdasági vonatkozásainak revíziója életbevágóan fontossá vált. Ugyanakkor a nagyarányú építkezéshez egyre több szakképzett mesteremberre volt szükség és így lassanként munkaerőhiány is jelentkezett. Az országot egyidejűleg a Pugacsov vezetésével a jobbágyrendszer ellen irányuló parasztháború is megrázta. A parasztmozgalmak hatása alatt az orosz társadalom haladózsellemű tagjai egyre inkább tiltakozó álláspontot foglalnak el az önkényuralommal és a jobbágyrendszer barbárságával, a nép jogfosztottságával és tudatlanságával szemben. Kialakulnak a polgárosodás és népművelés eszméi, sőt felmerül az ésszerű alapon megszervezett nemesi állam gondolata is. Az új eszmék az irodalomban, képzőművészetekben és az építészetben is tükröződnek. A barokkkal szemben, melyben Erzsébet cárnő önkényuralmának megtestesülését látják, az értelmiség, főképpen pedig a művészek, negatív álláspontot foglalnak el.

Anyagi és eszmei okok tehát a barokk válságát, a teljes tagadásig eljutó bírálatát váltották ki, ez pedig azt eredményezte, hogy az építészet gazdaságosabb és ésszerűbb alapokon álló továbbfejlesztésére új utakat kerestek. Példaképpül az antik világ egyszerű, világos, célszerű és ugyanakkor nagy kifejezőerővel rendelkező építésze szolgált.

Meg kell jegyeznünk, hogy az antik világ építészetét Oroszországban már régen ismerték; a XVIII. sz. elején, I. Péter uralkodása idején Vitruviust le is fordították és tudása fejlesztése végett több orosz építész látogatott el Itáliába (P. Jeropkin, T. Uszov). Más külföldi építészekkel együtt olasz mesterek is dolgoztak Oroszországban (Domenico Trezzini, Giovanni Mario Fontana, Niccolò Michetti). Az akkori Oroszország körülményei azonban nem voltak kedvezőek a klasszikus építészet elveinek és módszereinek megértése szempontjából, bár a Péter-korabeli építészetet ésszerűség és egyszerűség jellemezte.

A XVIII. sz. közepén a klasszikus építészet már közelebb állt Oroszországhoz, ekkor még a francia felfogás szemszögéből értelmezték.

Az a tény, hogy orosz építészek Franciaországba is ellátogattak (Vaszilij Bazsenov) és francia építészek jöttek Oroszországba, természetesen hozzájárult a klasszicizmus eszméjének terjedéséhez, de a mélyreható belső okok által kiváltott folyamatban csupán a katalizátor szerepét játszotta.

Jellemző, hogy abban az időben, mikor Jean Baptist Vallin de la Motte francia építész Oroszországba érkezett, az orosz építészek műveiben már

8. ábra. Leningrád, pavilon a Péter-Pál erődben

jelentkeztek klasszicista vonások. Elegendő megnézni A. Kokorinov kerti pavilon tervét (1760–1761) vagy a Péter-Pál erődben álló pavilont, melyet 1761–1765-ben A. F. Viszt épített, hogy erről meggyőződhesünk.

Oroszországi tartózkodása elején a tehetséges de la Motte a Nyevszkij proszpekten felépült Szt. Katalin templom tervével még a barokk, ill. rokokó stílus meggyőződéses hívének mutatkozott. Nyilván a tényleges helyzet hatása alatt azonban hamarosan megértette, merre kell haladnia és ez annál is inkább könnyű volt számára, mert az új irányzatot nagyon jól ismerte.

Ez a tény újabb bizonyítéka annak az állításnak, hogy a klasszicizmus Oroszországban nem csupán „import” volt, mint 30–50 évvel ezelőtt tartották, hanem szervesen alakult ki azok között a feltételek között, melyek fejlődésének kb. 70 évig kedveztek. A klasszicizmus elveinek az orosz építőművészetben való térhódításában nagy szerepet játszott a Pétervárott 1757-ben

létesített Szépművészeti Akadémia, melynek már első professzorai, Kokorinov és de la Motte is az új irányzat hívei voltak.

A klasszicista stílus fejlődésében a következő három korszakot különböztethetjük meg: korai klasszicizmus (1760—1780), szigorú klasszicizmus (1780—1800), a klasszicizmus virágkora (1800—1830). Ezután már kezdetét veszi a stílus hanyatlása. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a hármas felosztás semmi újat nem jelent, hiszen minden stílusnak az a története, hogy kialakul, fejlődik, eléri zenitjét, majd átadja helyét az új irányzatnak. Csak azt kell

9. ábra. Leningrád, Képzőművészeti Akadémia, 1765—72

megmagyaráznunk, miért nevezzük a második és harmadik korszakot másképpen, mint általában szokásos. Miután a klasszicizmus Oroszországban létjogosultságát kivívta, fejlődésében olyan korszak következett, melyben a klasszikus építészet eszközeinek teljes tárházát szigorú következetességgel, de önálló alkotó szellemben olyan módon használták ki, hogy a homlokzatokon a díszítőelemeket, főképpen a szobrokat kerülték. Ezért nevezzük ezt a korszakot a szigorú klasszicizmus korszakának. Ezután az építészetnek új, elsősorban városépítészeti feladatokat kellett megoldania és az 1812. évi honvédő háború légkörében az egész nemzet nagy hazafias eszméit kellett kifejeznie. Ez a korszak a stílus legmagasabb fejlődési fokát jelent. A dekabristák forradalmi felkelésének elfojtása (1825) lerombolta, megsemmisítette a háború utáni évek

nagy eszméit és reményeit, és elszegényítette az építészet eszmei tartalmát, melyből az 1830-as években kivész a nagyság és pátosz és sablonossá válik.

A korai klasszicizmus legnagyobb építészei közül említsük meg a Szépművészeti Akadémia épületének tervezőjét, A. Kokorinovot, továbbá Jean Baptist Vallin de la Motte-ot, aki, mint az Akadémia tanára és tehetséges művész, fontos szerepet játszott a klasszicizmus Oroszországban való meghonosodásában. Az ő nevéhez fűződik, többek között, a pétervári Kis Eremitage épülete. Számos udvarházat épített a Tveri Kormányzóságban (most Kalinini terület) és az ő tervei szerint épült a pétervári Péter-Pál erőd Nyevszkij-

10. ábra Leningrád, a Péter-Pál erőd Néva-kapuja, 1787

kapuja. A kiváló építészeknek ezt a sorát a rendkívül tehetséges Vaszilij Bazsenov zárja be, akinek olyan megbecsülésben volt része, hogy nemcsak a pétervári, hanem a párizsi, római, bolognai és firenzei akadémiának is tagja volt. A Kreml-palota hatalmas terve nagymértékben elősegítette a klasszicizmus térhódítását, a Paskov-ház pedig még ma is díszé Moszkvának. A szigorú klasszicizmus kiváló mesterei voltak még: a moszkvai Matvej Kazakov, az egyetem épületének tervezője, Iván Sztarov a pétervári Taurusz-palota kiváló tervezője és végül az olasz származású Giacomo Quarenghi, aki számos épületet épített Moszkvában, valamint Pétervárott és környékén. Nagyszerű alkotásai a pétervári Tudományos Akadémia épülete és a Sándor-kastély Puskinoban (régbben Carszkoje Szeló).

A felsorolt építészek után a klasszicizmus virágkorának mesterei következnek, akik közül elsősorban Andrej Voronyihint, Andrea Zaharovot és a Franciaországból betelepült Thomas de Thomont említjük. Az első kettő főmű-

vével (Kazányi székesegyház, ill. Admiralitás épülete Pétervárott) a város-építészeti együttes új értelmezését és a művészetek szintézisét alapozta meg. Thomon alkotása a pétervári Tőzsdepalota, a legszebb épületek egyike, mely a Néva-parti építészeti együttes alapját képezte.

Az 1812. évi honvédő háború után újabb kiváló építészek csoportja kezdi meg működését, Moszkvában: Oszip Bove, Dementij Zsiljardi (Domenico Gigliardi) és Afanaszij Grigorjev. Bove a moszkvai diadalkapuvál örököltette meg nevét, Zsiljardi számos Moszkva környéki kúriát épített a hozzá-

11. ábra Leningrád, Tudományos Akadémia, 1783—1787

tartozó épületekkel (többek között Kuzminki-t a remek ménestelepi épülettel), valamint sok moszkvai magánvillát, jónéhányat Grigorjevvel együtt.

Pétervárott a klasszicizmus fejlődését zseniális városépítők, Carl Rosszi és Vaszilij Sztaszov, a főváros központi építészeti együtteseinek és olyan kiváló épületeknek alkotói, mint a Vezérkar épülete (Rosszi) és a Pál-kaszárnyák (Sztaszov) képviselték.

A klasszicizmus hanyatlásának határán áll August Montferrand, akinek alkotó tehetsége csak Oroszországban bontakozott ki, mikor az Izsák székesegyház építésénél lehetősége nyílt képességeinek érvényrejuttatására. A székesegyház egyike annak a néhány pétervári épületnek, melynek homlokzatai terméskőből — gránitból és márványból — épültek. Az utóbbi körülményt azért emeljük ki, mert Oroszországban a fő építőanyag a téglá, fa és vakolat

volt. Még a fővárosban is minden vakolt téglából épült. Moszkvában és a vidéken pedig legnagyobb mértékben fát alkalmaztak, a faépületeket aztán tűzvédelem végett részben szintén bevakolták. Ez a megoldás az épületeket plasztikusabbá tette, és ha szabad mondanunk, fokozta a formák „lágyságát”, ez pedig általában jellemző sajátysága az orosz építészetnek.

A tervező építészek a klasszikus oszloprendet, formákat, sőt kompozíciót szinte kivétel nélkül önálló alkotó szellemben használták fel. Az oszloprendet az orosz építészek nem tekintették dogmának, hanem a konkrét feladatok-

12. ábra. Leningrád, Kazányi székesegyház, 1801–1811

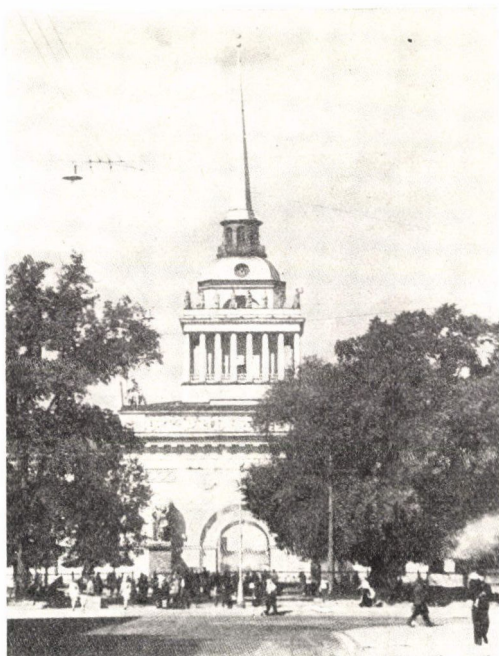
hoz és az építkezés körülményeihez alkalmazkodó kompozíciós eszköznek. Az oszloprendet alkotó elemek arányait és kapcsolatát szabadon módosították. Ez különösen szembetűnő a moszkvai iskolához tartozó építészek, vagy Sztaszov munkáiban, aki sajátos módszereket, sőt „Sztaszov-féle” oszloprendet alakított ki.

Még Quarenghi is meg meri tenni azt, hogy a pétervári minisztériumi épületen (most Úttörőpalota) az ión oszloprendet dór párkánnyal egyesíti.

A stílus klasszikus alapjellege ellenére az oroszországi épületek művészi megjelenése a többszínűség és a sziluett révén mégis nemzeti jelleget nyer. A vakolt homlokzatokat eléggé tartós festékekkel erősen színezték. Általában sárga, narancs, vörös, kék és szürke színt alkalmaztak és ebből a színes háttérből a fehér vagy enyhén árnyalt oszlopok, valamint a foglalatok, szemöldökpárkányok és egyéb részletek formái világosan kiemelkedtek. A templo-

mok kupolái, toronycúcsai és keresztjei aranyozottak voltak. A színek alkalmazásának egyik fontos indítóokát az ország középső és északi részének zord éghajlati viszonyai képezték. Ezek a területek nem sok napsütést élveznek, de színek segítségével a homlokzatok plasztikus jellegét és kompozícióját jól ki lehetett emelni, mely így félhomályban, borús napokon is jól látható volt, amikor pedig a napfény nem fokozta az architektúra szépségét.

Természetesen ebben az egyéb okokra is visszavezethető megoldásban az oroszoknak a színek, a többszínűség iránti szeretete is megnyilvánult.

13. ábra. Leningrád, Admirális épülete, 1806—23

Az építészet másik nemzeti vonása, a gazdag sziluett, igen sok, nem valódi rendeltetésű épületnek is jellegzetessége. Ilyenek a jellegzetes félemelettel épült vidéki kúriák és városi lakóházak. A sziluett megoldásának jellemző példája az Admirális épülete, melynek tornya klasszikus formában az orosz építészet egyik jellegzetes nemzeti alkotását, a kapu feletti templomot eleveníti fel, mely még a Kijevi és Vlagyimiri Nagyfejedelemség idejéből származik (gondoljunk a vlagyimiri Arany Kapura) és igen jellemző építészeti alkotása volt a középkornak (kolostorok kapu feletti templomai).

Az orosz klasszicizmus fontos sajátossága az a tény, hogy bár a stílus változatos lehetőségeket biztosít, keretei lényeges korlátokat szabnak az alkotás lendületének. Az öröklött megoldások és formakészlet a változatlan oszloprendekkel, attikákkal, ívekkel, oszlopokkal és rusztikákkal megkötést jelentett az alkotó munkában és bizonyos mértékű egyformaságot eredményezett. Az oroszok újat kereső, alkotó beállítottsága nem érte be csupán az építő-

művészet nemzeti jellegét lényegesen elhalványító klasszicizmus koncepciójával.

Ezért van az, hogy a korszak csaknem minden nagy építész, klasszicista szellemű művek alkotása mellett, elgondolásait a romantika formanyelvén is kifejezésre juttatta. Így Bazsenov és Kazakov nemcsak megálmodnak, hanem meg is valósítanak ilyen terveket. A Moszkva melletti Caricino, ill. Péter-palota együttesében fantasztikus kompozíciójú, csillogóan színes (vörös téglafehér kővel), eredeti elgondolású orosz mesét alkottak. Ezekben a művekben a szépnak ugyanaz a tősgyökeresen orosz értelmezése testesül meg, mely olyan jól követhető a népi hímzések ornamentikájában, a fafaragások

14. ábra. Leningrád, Lenenergo székháza (volt Pál-kaszárnya), 1817—18

plasztikájában, a nyelv zamatosságában, és a népdalok, mondák képekben való gazdagságában. Ezzel kapcsolatban önkénytelenül is a népi faépítészeti eredeti sziluettű emlékeire és a XVII. sz. jellegzetes többszínű kőépületeire kell gondolnunk.

De Bazsenov és Kazakov teremő szelleme talán csak kivétel? Bizony nem! Csupán arról van szó, hogy a klasszicizmus minden mestere egyénien kezelte a romantikát, más és más forrásához fordult. Így például Ivan Sztarov, Potjomkin herceg palotájának építésénél az angol gótikát a maga módja szerint dolgozta át. A gatesinai Harlám-kolostor tervében Andrejan Zaharov a régi novgorodi és pszkovi építmények falainak simaságát kelti életre. Még Carl Rosszi, a legnagyobb mértékben nyugat-európai szellemű mester is adózik a romantika iránti vonzalomnak és a moszkvai Kremlben álgótikus templomot épít, a Pétervár melletti Pavlovszkban pedig a festői kör alakú kompozíciót alkotó, orosz népi stílusú faragásokkal díszített házikókból álló Glazovo falut építi meg.

A klasszicizmus tárgyalása során a romantika felé való fordulás tényeit nem lehet figyelmen kívül hagynunk. Ezek segítségével jobban megérthetjük az orosz klasszicizmusnak, mint olyan stílusnak lényegét, mely annak ellenére,

hogy a legnagyobb és legönállóbb formában talán éppen Oroszországban jelentkezett, mégsem tudott minden esztétikai igényt kielégíteni.

Jellemző, hogy a romantikus formák keresése az architektúra nemzeti szellemű értelmezése formájában legszembetűnőbben a falusi udvarházak kialakításában jelentkezett, melyekre az építkezésekkel szemben támasztott hivatalos követelmények nem igen terjedtek ki.

15. ábra. Leningrád, a Lovarda központi épülete, Sztaszov, 1817—23

A XIX. sz. elejét az Oroszország szempontjából veszélyes háborús helyzetben a nemzeti öntudat erősödése jellemzi.

A kor művészetének eszmei tartalmát éppen a hazafias érzés és az a törekvés képezi, hogy a nemzet tekintélyét emeljék, történelmi szerepét megmutassák. Az építészetben ez főképpen az elgondolások lendületes erejében tükröződik.

Mindezek előfutára Bazsenov volt. A tervezett Kreml-palotáról ő maga mondta, hogy „az európai népeket a föld méhéből új életre kelt új Kreml láttán nagyszerűsége és hatalmassága csodálattal fogja eltölteni és már nem fogják saját pompájuk szépségét észrevenni”.

Bazsenov ezt az 1760-as években mondta és 50 év múlva mintegy szavai visszhangjaként jelentkeznek az ország nagyságának eszméi abban a tervben, melyet Rosszi a Néva rakpartjának beépítésére dolgozott ki. Nagyarányú tervéről a következőket írta: „Tervem méretei meghaladják azokat a méreteket, melyeket a rómaiak emlékműveikhez elegendőnek tartották. Vajon félünk összemérni magunkat velük pompában? . . . A rakpart építményeinek korszakalkotónak kell lenniök, be kell bizonyítaniök, hogy utolértük a régiek rendszerét és nagy vállalkozásunknak messze maga mögött kell hagynia mindazt, amit korunk európai építészei alkottak.”

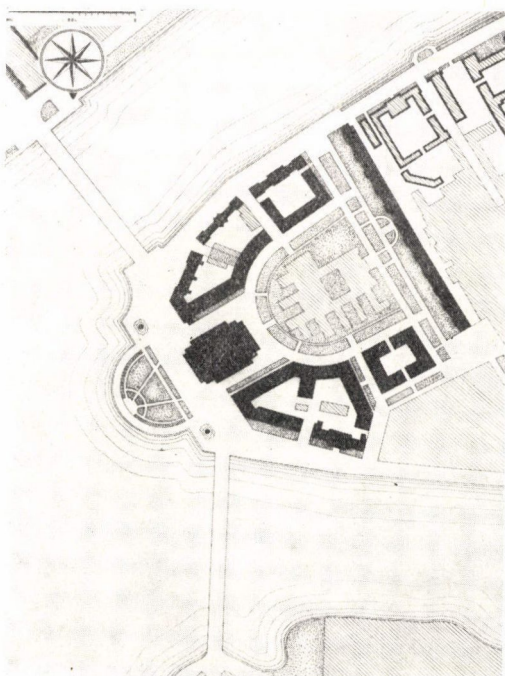
16. ábra. Caricino, Kastély 1775–85

Rosszi szavai nem elvont nagyzási mániát, hanem reális elgondolásokat fejeznek ki, mert még a Napóleonnal háborúba sodort Oroszországnak is módja volt arra, hogy az építészek grandiózus tervei kivitelezésre kerüljenek. Ennek bizonyítékai a 407 m hosszú főhomlokzattal kialakított Admirális Palotája, a Vasziljevskij sziget csúcsán álló építészeti együttes, a Palotatér a hatalmas Vezérkari épülettel és egész városrészeket alkotó egyéb együttesek.

A nemzeti hazafias eszmék pátosza és nagysága konkrét kifejezést nyert az architektúrával szerves egészet alkotó, gyönyörű, monumentális szoborcsoportokban. Akár a könyvtárepület, akár a Puskin Színház vagy bármelyik más épület szobordíszítését említjük, mindegyik kitűnő példa erre. Valóban, a szobrok ebben az időben nemcsak díszei az építészeti alkotásnak, mint a barokk korban, hanem valamely konkrét gondolat, nagy eszme megtestesítői. Legkitűnőbb példa erre az Admirális Palotájának monumentális szobordíszítése, melyből a központi torony és az egyik oromfal magasdomborművét említjük meg. A központi féldombormű az orosz flotta megalapításának epikus ábrázolása. A dombormű központi alakja Nagy Péter, a flotta megalapítója,

17. ábra. Leningrád, Néva-parti együttes a Haditengerészeti Múzeummal (volt Tőzsde)

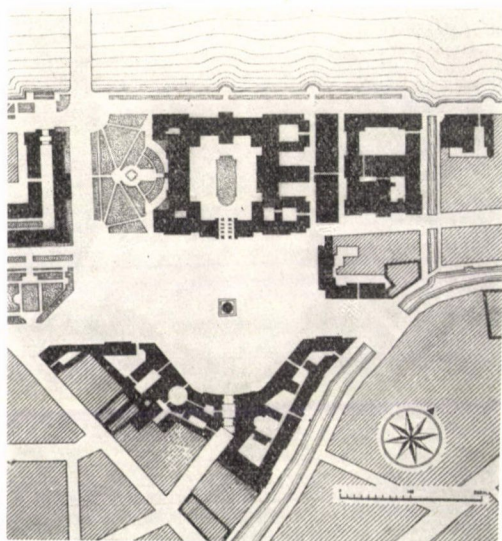

18. ábra. Leningrád, Vasziljevskij-sziget

átveszi Neptuntól a tengerek feletti uralmat szimbolizáló háromágú szigonyt. Kissé jobbra az Oroszországot allegorikusan ábrázoló gyönyörű nőalak, mellette Mercurius. A tengeri hajóhad létrehozása nagyban elősegíti a kereskedelem felvirágzását, mely az ország fellendülésének fontos tényezője. Ugyanitt látható új hajók építése a pétervári hajógyárban, baloldalt pedig a dicsőség génuszai hírt visznek a tengerek felett az új hajóhad és az új tengeri nagyhatalom születéséről.

A „művészek érdemeinek megjutalmazása” megnevezéssel ismert, másik féldombormű a jutalmakat osztó Themisz istennőt ábrázolja. De kit

buzdít az istennő a „dicsőség koszorújával”? A domborművön iparosok (üveg-fúvó, borász, a timpanon sarkában az ipar jelképei) és parasztok (pásztor a pásztorbottal, földműves ekével és mezőgazdasági szerszámok) allegorikus alakjai láthatók. A parasztok és iparosok az ország gazdagságát gyarapítják és íme ők láthatók Oroszország fővárosa központi épületének homlokzatán. Ezt pedig Zaharov építész és Iván Tyerebenyev szobrász abban a sötét időszakban (1810-es évek) tervezték és alkották meg, mikor az egyeduralkodó I. Sándor cár háta mögött a szabadságszeretet és demokratizmus minden

19. ábra. Leningrád, Palota tér

20. ábra. Leningrád, Palota tér a Vezérkar épületével

megnyilvánulását elfojtó kegyenc, Arakesejev állt. Érthető tehát, miért kapta a dombormű hivatalosan a „művészek munkájának megjutalmazása” elnevezést. Ez csak álcázta az alkotás valódi tartalmát. A homlokzaton tehát a nép képviselői kaptak helyet, mint ahogy Glinka operájában Iván Szuszanynint, a paraszt hőst ábrázolja és a „Borisz Godunov” c. tragédiában Puskin elsőként mutatja be a népet, mint a történelem formálóját. Ez nyilvánvalóan demokratikus áramlat a művészetben, mely a klasszicizmus virágkorában még a legkonzervatívabb művészetet, az építészetet, is magával ragadta. És végül, az oroszországi klasszicizmus a városépítési kultúra hatalmas fel lendülését jelenti.

A Moszkvai Kreml átalakításával már Bazsenov arra törekedett, hogy az építészet eszközeivel Oroszország „szívét”, azt az új együttest alakítsa

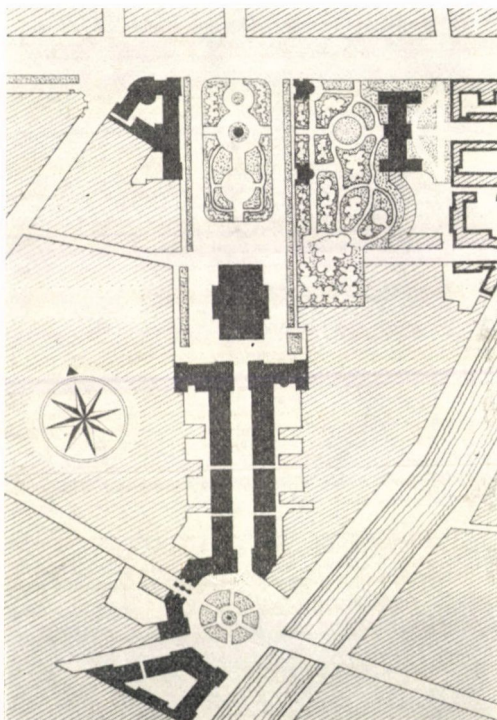

21. ábra. Leningrád, Árkád a Palota tér felől

ki, melybe minden oldalról ütőerek, Moszkva sugárirányú főútvonalai torkollnak. Ez a merész terv nem valósult meg, de a XIX. sz. elejétől kezdve előtérbe került a gyorsan fejlődő városok problémája. Alekszej Kvaszov és Iván Sztarov, a „Szentpétervári és moszkvai kőépítkezések bizottságá”-ban működő építészek, már az 1760–1780-as években számos, addig tervszerűtlenül fejlődő város tervét dolgozták ki. Ezt a városépítési tevékenységet az állami és magánépületek ún. minta-homlokzatainak kidolgozása is alátámasztotta. Ez már a XVIII. sz. elején szükségessé vált, amikor a lakóházakat a régebbi szokással ellentétben már nem kerítéssel körülvett udvarok mélyén, hanem az utca szabályozási vonala mentén kellett építeni. Ekkor ki is dolgoztak több típus-homlokzatot, különböző anyagi helyzetű tulajdonosok figyelembevételével. Ezek a tervek Pétervár számára készültek, de ez az eljárás tovább folytatódott az egész XVIII. sz. folyamán és számos nagyvárosban meghonosodott. A homlokzatok kialakítására kidolgozott típustervek a magánépítkezések számára bizonyos korlátozott választékot biztosítottak. Az élet azonban

újabb követelményeket támasztott. Ezért Pétervárott 1809—1812-ben városi lakóövezetek rendezésére mintaterveket (26 típus) és körülbelül 250 homlokzat-tervet dolgoznak ki nagy és kis lakóházakhoz, műhelyekhez, üzletekhez, raktárakhoz, sőt ipari épületekhez, továbbá kerítések és kapuk terveit is, tehát ez a tervezés a magánépítkezések egész területére kiterjedt. Ezenkívül szinte valamennyi kincstári épülettípus homlokzati kialakítására is terveket dolgoznak ki.

A tervek az építészeti kialakítás egyszerűségéről és célszerűségéről tanúskodnak. Mindegyik klasszicista stílusú, de a tömeges építés keretébe tartozó

22. ábra. Leningrád, Osztrovskij tér (Puskin utca, Rosszi utca)

épületeknél a túlzott díszítést (oszlopokat, bonyolult díszítő részleteket) kerülték.

Az egyik korabeli építészeti kézikönyv rámutat arra, hogy „az oszlopoknak feltétlenül valamiféle terhet kell hordaniuk, mert egyébként csak felesleges díszek; az ablakok előtt elzárják a kilátást és a szobákat sötétté teszik”. A minta-homlokzatok kidolgozásába a legnagyobb építészeket, Zaharovot, Thomont, Rosszit és Sztaszovot is bevonják. Az utóbbi munkássága a magánépítkezések szabályozása terén különösen nagyarányú és eredményes volt.

A mintahomlokzatokat metszetek formájában sokszorosították és kivétel nélkül minden városba elküldték. A polgármesterek számára törvény írta elő, hogy bármilyen épület építését csakis típusterv felhasználása esetében

engedélyezzék. A rendelkezésre álló készletből a megrendelő szabadon választhatott. Ezt a nagyjelentőségű városépítési rendszabályt a várostervek is alátámasztották. Ilyen tervet 1810-től 1830-ig igen sok város, többek között a szibériai városok számára is kidolgoztak. A kormányhatóság által jóváhagyott általános tervek száma közel 400 volt. A várostervek kidolgozása Vaszilij Geszte (Hastie) feladata volt, aki munkája közben a hozzá beérkezett kiindulási adatokra támaszkodott.

Annak a körülménynek, hogy az egész tervezés- és építésügy a fővárosi építészek: Geszte, Sztaszov, A. Melnyikov, Lunzo Ruszko stb. kezében össz-

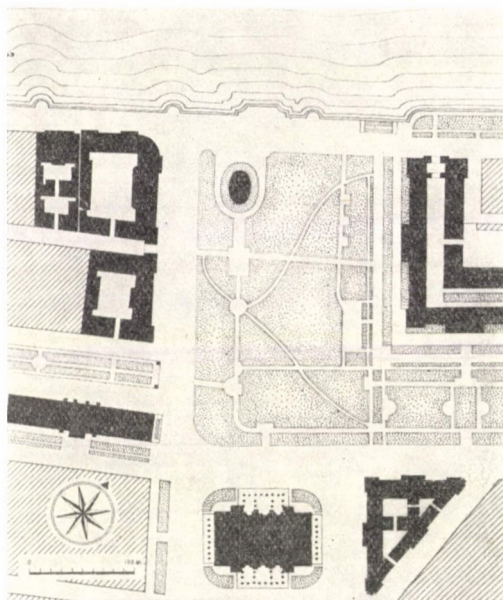

23. ábra. Leningrád, Rosszi utca, háttérben a Puskin Színház

pontosult, természetesen megvoltak a maga kedvezőtlen hatásai is, ugyanakkor azonban a vidéki városok eléggé magas színvonalú, tervszerű beépítését is biztosította. Éppen ezért a század közepe táján sok orosz városban alakul ki rendezett, egységes városkép, és közigazgatási központjuk, helyenként, mint például Poltavában és Ogyesszában, művészi értékű építészeti együttest képez.

Az orosz városépítés szempontjából rendkívül jelentős mozzanat Moszkva újjáépítése az 1812. évi tűzvész után. A százados múltra visszatekintő második főváros újjáépítése fontos politikai aktus volt. Minthogy a központot is beleértve a város nagy része leégett, a klasszicizmus új városépítési elvei — a szabályos elrendezés — alapján megvalósítandó újjáépítés feltételei igen

kedvezőek voltak. Nem véletlen szülte az a közmondás, hogy „A tűzvész megszépítette Moszkvát”. Moszkva újjáépítése, az Oszip Bove építésszel együttműködő bizottság által kidolgozott terv alapján, 1816-ban indult meg. A régi szövevényes rendszer lehetőség szerinti kiküszöbölésével, újonnan kellett tereket kialakítani, utcák nyomvonalát kitűzni. Legérdekesebb volt a Kreml melletti Vörös tér és a szomszédos Színház tér terve. A Vörös tér megoldására Bove terve a Vaszilij Blazsennij templom és a Kreml régi homlokzatainak megtartását, számos régi, alkalmi épület eltávolítását, a hivatali épületek új, impozáns, háromrészes homlokzattal való kialakítását irányozta elő. Még hatásosabbra tervezték meg a Színház teret, melyet Andrej Mihaj-

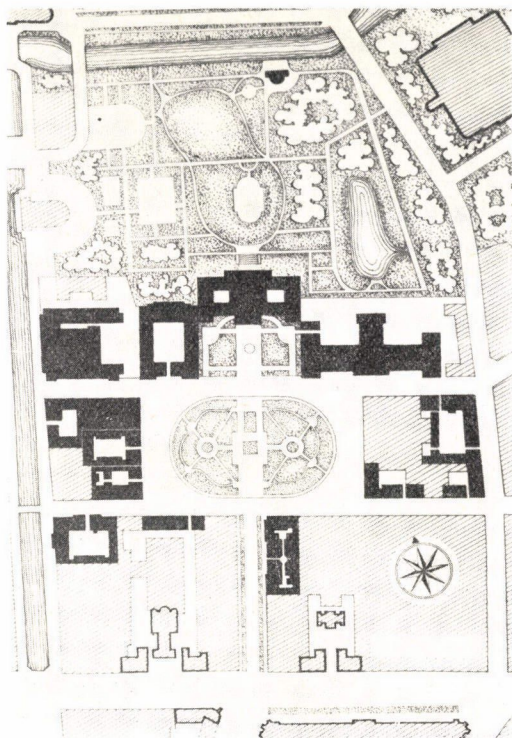
24. ábra. Leningrád, Dekabristák tere

lov és Oszip Bove terve alapján, a pétervári építészet szellemében megépített színházépület zár le. A földszint árkádjai egységbe fogták a teret körülfogó beépítést. Moszkva példáján jól látható az orosz építészetnek új városépítési elveken alapuló fő fejlődési irányzata: a város struktúráját az együttesek alakítják ki és a város egésze, ideális esetben, lényegében együttesek rendszere.

Moszkvában nem sikerült mindent ennek a maximális igényű elvnek szellemében megvalósítani, de Pétervárott az „Építési és Vízépítési Bizottság” vezetése alatt 1816-tól kezdve rendkívül nagyarányú városépítési tevékenység indul, melynek eredményeként 15–20 év alatt létrejönnek azok az építészeti együttesek, melyek még ma is Leningrád csodálatos szépségű városközpontját alkotják.

A központ alapját a XIX. sz. első évtizedében Voronyihin, Zaharov és Thomon vetették meg. A Kazányi Székesegyház, az Admiralitás Palotája és a Tőzsdepalota első példái voltak Oroszországban a város alaprajzi szerkezeté-

vel szervesen összefüggő, új szellemben értelmezett építészeti együtteseknek. Ezt az elvét Rosszi és Sztaszov a legmagasabb fokra fejlesztették, hatalmi szóval avatkoztak bele a városrendezésbe és így a folyó vízterületével szoros kapcsolatban álló együtteseket tudtak kialakítani. Ilyenek a Marsmező, a Palota tér és a Szenátus tér (most Dekabristák tere). A meglevő és újonnan tervezett épületek mesteri kombinációjával az építőművészet nyelvén szóló költeményeket alkottak, melyek külön-külön is gyönyörűek és együttesen tökéletes ékszerként fogják körül a Néva ágait. Elrendezésük következetes

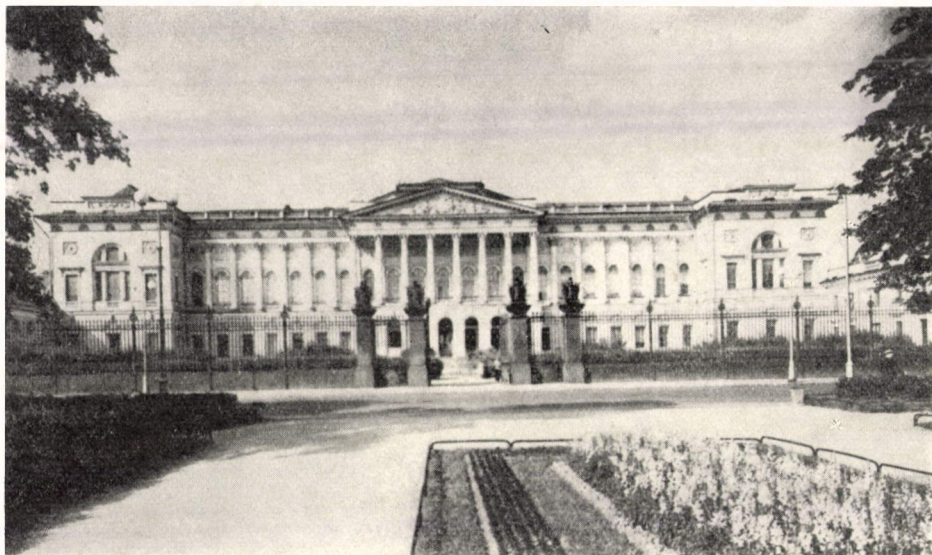

25. ábra. Leningrád, Művészetek tere

rendezési elven alapszik, tökéletességük a kompozíció, az arányok, a ritmus és a modulus egységének eredménye.

A pétervári építészeti együttesek másik csoportja a város főútvonala, a Nyevszkij prospekt mentén helyezkedik el. Itt új értelmezésben jelentkeznek az út és csatornák keresztezései, ahol a sarkokat egymással összehangolt épületek emelik ki. Ilyen, például, a Nyevszkij prospekt és a Mojka keresztezése, ahol a XVIII. sz. közepéről származó két nagyszerű épület, a Sztroganov-palota (Rastrelli) és a Csicserin-ház (Kokorinov) tökéletes összhangot képez két új épülettel: a Kotomin-házzal (Sztaszov) és a holland templom épületével (Paul Jacqot).

Az építészetileg hangsúlyos főútvonalkeresztezéseket és tereket semleges elemek kötik össze, amelyek a drágakő csillogását kiemelő szerény foglalat-

26. ábra. Leningrád, Orosz Múzeum (volt Mihály-palota) 1819—25

ként emelik ki minden egyes együttes, főképpen Voronyihin (a Kazányi székesegyház és körnéve), valamint Rosszi együtteseinek szépségét, akinek zsenialitását a Mihály-palota és az azonos nevű (később elrontott) utca (most Brodskij utca), valamint a három teret — Színház (most Osztrovszkij), Csernisev (most Lomonoszov) tér és Manyezs teret — magában foglaló színház-együttes hirdeti. A három tér kompozícióját Rosszi egységes elgondolása foglalja egységbe, mely olyan nagy hatású volt, hogy Rosszi minden akadályt le tudott győzni és tervét szinte hiánytalanul meg tudta valósítani.

A Rosszi utca és az Osztrovszkij tér, valamint a Néva parti terek ma is a klasszicista korszak orosz építészetének csúcspontját jelentő, felülmúlhatatlan szépségű építészeti együttesek.